

Корупција – узрок сиромаштва народа

Отац модерне економије Адам Смит, аутор непревазиђеног дела “Истраживање природе и узрока богатства народа” рекао је једном да је мало тога потребно да се земља уздигне од најнижег варварства до највишег степена обиља, изузев мира, ниских пореза и доброг дељења правде, а све остало доноси природни поредак ствари.

Ако је основни постулат друштвеног развоја садржан у тако једноставној мудрости, поставља се питање због чега неке земље напредују, док друге назадују. Због чега, нпр. Србија не напредује ка обиљу иако је мир, иако се влада поноси ниским порезима, а за правосуђе кажу да је све боље? Зашто сваког месеца хиљаде грађана падају испод границе сиромаштва, док се стотине хиљада других тој граници приближавају? Разлог оваквим тенденцијама треба тражити у последњем ставу Смитовог постулата који гласи: “... а све остало доноси природни поредак ствари.”

У Србији је на делу одсуство било каквог природног поретка ствари, тј. реда. Србија је земља нереда, мада се то не може видети на први поглед, јер је тај хаос организован и подржан од оних који су мајстори у експлоатацији хаоса. Србија у преломним историјским временима није имала, нити данас има одговорну научну и културну елиту, која би прво поставила идејне темеље новог поретка ствари и политичку елиту, која би практично политички реализовала тај нови поредак. Србија данас не функционише као јединствен и целовит систем. Након што је умро источноевропски социјализам заједно са државном својином и централним планирањем, а са њим и самоуправни социјализам, као његова подваријанта, а западни либерални модел заснован на приватној својина и слободној иницијативи остварио планетарни тријумф, свим елитама јужнословенских народа било је јасно да без успешног прилагођавања победничком моделу, сваки народ који је припадао историјски пораженом систему, нема шансу за опстанак. Међутим, до данашњег дана, они који воде српски народ и државу нису дали одговоре на, још увек отворена, историјска питања, нити било шта указује на то да се ти одговори уопште траже. Оцењујући актуелну ситуацију у Србији један инострани дипломата је духовито закључио: “Срби никад не пропусте прилику да пропусте прилику.”

С обзиром да изградња доброг државног система није немогућа мисија, што показују случајеви успешно окончаних транзиција, питање је шта спречава Србију да крене путем препорода. Један од најзначајнијих разлога јесте корупција. Од када се Србија трансформише у тржишну привреду, што подразумева да постаје отворено друштво, интерес је већег дела привредне елите да се тај процес што спорије и неквалитетније одвија. Разлог томе налази се у карактеру и начину настанка те елите. Данас њу чине руководиоци још неприватизованих друштвених предузећа, којима отварање тржишта и увођење конкуренције изазива све веће проблеме у пословању, јер су неспособни да уведу нову пословну политику на тржишним принципима, и нова српска буржоазија, која није стекла своје енормно богатство у тешкој тржишној утакмици, већ нелегалним преливањем државног и друштвеног богатства у своје џепове. Најоптималнији услови за ову тзв. “спонтану приватизацију” јесу када си-стем не функционише, а најисплатљивији метод за реализацију тог процеса јесте корупција. Друштвени организам данашње Србије веома је озбиљно оболео од ове, најтеже друштвене болести.

Корупција је стара колико и организовано људско друштво. Први човек коме је заједница поверила неко јавно овлашћење потенцијално је био мета корупције. По свом узроку и по учесницима у корупционашком понашању корупција се дели на ситну и крупну.

Општеприхваћено је мишљење да је сиромаштво основни узрок ситне корупције. Такође је

неспорно да су учесници ситне корупције јавни службеници са нижих нивоа власти. Ради се о јавним службеницима који се у свом раду свакодневно сусрећу директно са грађанима и у том односу службеник-грађанин долази до појаве корупције. Наиме, уколико су плате у јавном сектору ниске или нередовне, или најчешће обоје, у тој ситуацији, протеклом времена, све већи број јавних чиновника се приближава или пада испод границе сиромаштва. Та чињеница делује као подстицајни фактор у правцу корупције, захваљујући којој је могуће обезбедити додатне изворе прихода. Ситна корупција је појава са којом се грађани свакодневно сусрећу и у случају њене раширености, каква је тренутно у Србији, често изгледа немогуће остварити најосновније грађанско право без “додатних подстицаја” јавном чиновнику коме је поверено овлашћење да о том праву одлучује. Ситна корупција, по дефиницији, не поткопава државу из темеља, нити, сама по себи, тешко оштећује привредни и укупни друштвени развој, али ипак, под одређеним условима, може изазвати тешке последице. Када постане веома распрострањена и када грађани почну да је сусрећу на сваком кораку, она озбиљно нарушава поверење грађана у државу. Осим тога, њена распрострањеност веома негативно утиче на резултате рада некорумпираног дела јавног сектора. Долази до радне демотивације некорумпираних јавних чиновника, што проузрокује нову, још већу неефикасност, што, у даљем току, наводи грађане на стварање нових контаката за изигравање система и даје нови подстицај ширењу корупције.

Крупна корупција није ни близу тако видљива већини грађана, али њени резултати могу бити погубни на друштвени развој. За разлику од ситне корупције, која је “привилегија” сиромашних држава, крупна корупција присутна је и у богатим и у сиромашним заједницама. Сиромаштво свакако није њен узрок, јер су учесници у великој корупцији особе које поседују знатну имовину, но и поред тога склони су злоупотребама. Узрок крупне корупције налази се у грамзивости, једној од најгорих људских особина. Крупна корупције је појава својствена елити, а како се ради о слоју који заузима доминантну друштвену позицију, размере учињених злоупотреба и проневера могу бити огромне. Уколико у једној релативно сиромашној земљи попут Србије крупна корупција узме великог маха, тада ће, како је већ закључено од стране неких међународних организација, та корупција пре бити узрок сиромаштва народа, него његова последица. Ако је било чега у последњих пет година било у изобилју у Србији онда су то крупне корупционашке афере, које су отворене захваљујући средствима јавног информисања, али ни једна није затворена. Природно је да медији отворе неку аферу, али је медији не могу затворити, већ само суд. Међутим, чак и када би из судства била одстрањена свака корупција, мало би се случајева могло окончати, јер не постоји јединствен привредни систем за који је прописан легалан начин пословања, а да је све друго нелегално; не постоји никакав друштвени морал који дефинише шта је поштено, а шта непоштено и не постоји целовит правни систем, који отклања сваку могућност да оно што је по једном закону забрањено, по другом буде дозвољено. У таквом систему поштен човек лако може бити неосновано оптужен, а криминалац лако може бити ослобођен. Кома од њих такав систем више одговара?

С обзиром да је корупција дефинисана као злоупотреба повереног јавног овлашћења за приватну корист, сматрамо да је важно правити разлику између корупције у ужем смислу и корупције у ширем смислу. Под корупцијом у ужем смислу подразумевају се све злоупотребе јавних овлашћења које су мотивисане личном материјалном користи. Синоним за корупцију у ужем смислу је под-миђивање. Ова врста корупције санкционисана је као кривично дело законима свих савремених држава. Корупција у ширем смислу представља шири социјални феномен. Уколико сваки ин-терес квалификујемо као општи одн. јавни или лични одн. приватни, онда сваку употребу јавног овлашћења која није у општем интересу можемо сматрати злоупотребом. Уколико злоупотреба јавног овлашћења нема вид класичног подмиђивања, онда она представља корупцију у ширем смислу. Изворно значење речи корупција, осим подмиђивања, јесте и поквареност, изопаченост, распадање и то, такође, говори у прилог тези да свака злоупотреба јавног овлашћења може бити сматрана корупцијом

у ширем смислу, па чак и кад нема за последицу остварење материјалног интереса.

Када овако дефинишемо корупцију увиђамо да нема сегмента власти данас у Србији који не пати од корупције у ширем смислу. Ако је једно од кључних изборних обећања нових власти 2000. године било доношење новог устава Србије; ако је Европска унија условила окончање преговора о придруживању доношењем новог устава, због чега он ни данас није донет? Због тога што после новог устава обавезно следе избори на свим нивоима власти, а неке од политичких странака које данас врше власт сасвим сигурно неће прећи ни изборни цензус, из чега произилази да се општи интерес за доношење новог устава ставља иза парцијалног страначког интереса, што такође представља корупцију у ширем смислу. Када већ говоримо о изборима, изборни закон је правни акт који је често помињан у јавним полемикама о изборном цензусу. Наиме, по Закону о избору народних посланика да би нека политичка странка ушла у парламент потребно је да пређе изборни цензус од 5 % освојених гласова. Годинама лидери политичких странака у Србији укрштају копља око овог питања. Једни су мишљења да овакав цензус треба задржати; други траже смањивање; трећи су за потпуно укидање, а аргументација свих јесте да је предлог који они бране најдемократскије решење. Ствари су много једноставније. Све док нека политичка странка, по истраживањима јавног мњења, има већу подршку грађана од прописаног цензуса, она ће се чврсто борити за задржавање сада важећег цензуса, јер са овако високо одређеним цензусом свака странка има корист након избора, пошто се гласови сви странака које нису прешле цензус пропорционално расподељује странкама које су ушле у парламент, те тако парламентарне странке стекну више посланика него што су то, вољом бирача, заслужиле. Уколико политичка странка процењује да је тешко прећи границу цензуса, она постаје ватрени заговорник смањења или укидања изборног цензуса, што указује да је дискусија о изборном цензусу искључиво мотивисана страначким интересима, а никаквом правичношћу, та како се и у овом случају доношење једног законског прописа, одн. општег акта у јавном интересу, претвара у до-ношење прописа у страначком интресу и такво понашање се може оценити као корупционашко. Када је већ о цензусу реч, уколико страначке интересе оставимо по страни, једино праведно решење са становишта јавног интереса било би увођење тзв. природног цензуса. До њега се долази тако што се број бирача подели са 250 (колико има посланика у парламенту) и добијени количник представљао би природни цензус, одн. свака политичка странка која на изборима освоји један двестопедесети део од броја изашлих бирача на изборе имала би једног посланика у скупштини. Само овакав изборни цензус може се назвати логичним и демократским, док сваки други представља само одбрану парцијалних интереса група или појединаца. И тако од устава, па преко изборног закона, у сваком наредном законском и подзаконском пропису сусрећемо бројне примере правила која нису мотивисана никаквим јавним, већ искључиво страначким или неким, још ужим, интресом.

Корупција није друштвена појава о којој се у Србији последњих година не говори. Интернет презентација владе Републике Србије садржи део назван “Стоп корупцији” у коме су наведена обавештења надлежних органа о покренутих поступцима против појединаца за дела корупције, али се прегледом појединачних случајева може закључити да се редовно ради о случајевима ситне корупције. Јавност је упозната са активношћу српског парламента на доношењу тзв. “сета антикорупцијских закона”, у које, на првом месту спадају Закон о јавним набавкама, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Закон о финансирању политичких странака и Закон о спречавању сукоба интереса при вршењу јавних функција. Влада Србије, пре више од пет година, формирала је независно тело Савет за борбу против корупције, за који све владе одвајају нека средства, али са којим врло мало или нимало не сарађују. И то је, мање више, све. Да ли су наведене мере биле довољне за сузбијање корупције у Србији? Нису. Када корупција превазиђе одређене оквире, онда и антикорупцијски закони могу бити примењивани на веома коруптиван начин. Одсуство јасног и потпуног система јавних набавки довело је до праве експлозије корупције у пословима јавних набавки.

Франко Фратини, потпредседник Европске комисије задужен за унутрашње послове и правду, говорећи недавно за једне домаће дневне новине, рекао је да је борба против корупције услов над условима за либерализацију визног режима између земаља Европске уније и Србије. Истом приликом госп. Фратини је рекао: “Ми знамо колико је раширена корупција у Србији, а при томе не видимо да се одвијају судски процеси против лица оптужених за корупцију, осим спорадичних изузетака. То нам говори да у Србији свих ових година није постојала политичка воља да се крене у борбу против корупције. Ми не знамо да ли је то због тога што су корумпирани поједини чланови владе, или су немоћни да се супротставе корупцији. Ми смо свесни да је корупцију тешко искоренити и да она постоји и у земљама ЕУ.” (“Вечерње новости” 12. 2. 2006. стр. 15).

Разматрајући проблеме корупције организације ОЕБС и ТранспаренциИнтернационалобјавиле су публикације “Најуспешнији поступци у борби против корупције” и “Антикорупцијски приручник” и, анализом корупције у земљама у транзицији, дошле су до следећих закључака:

“Основни извор корупције није више ригидност система него неизвесност која га окружује. Транзиционој фази, као резултат крхких и слабо развијених административних и политичких структура, недостају и правни легитимитет и јаке институције. Људи који делују унутар ових структура транзиционих држава теже постизању извесности и то покушавају да постигну подмићивањем службеника. У најгорем случају, грађани и пословни људи се једноставно повлаче из законите економије и ослањају на организовани криминал да би обезбедили заштиту како од државе, тако и од претњи конкуренције. Корупција тада може да буде само средство за подстицање јавних службеника да гледају на другу страну. Држава постаје не само слаба, већ и небитна. Ако је стабилност олакшавала корупцију у прошлости, а нестабилност је подстиче у садашњости, шта би требало учинити? У драма-тичним променама институционалних структура у транзицији, остала је битна препрека: одсуство искрене привржености владавини права. Одговор државе у транзицији на корупцију мора да буде и темељна реформа правног система и преуређење институција. Иако државе у транзицији у неким областима врше дерегулацију, у другим областима ће морати да врши регулацију. Биће потребни и нови програми субвенција за људе којима су оне потребне, јер не могу да преживе у тржишној привреди. Ипак, чак и ови програми могу да се злоупотребе. Поједностављивања и планови засновани на тржишту не могу да реше све проблеме; структурне ре-форме и реформе морала морају такође да буду део решења.”